

ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ПРОЗОПИСЬМА АНДЖЕЛИ КАРТЕР: КРИТЕРІЇ СПРИЙНЯТТЯ ДІЙСНОСТІ

У статті розкриваються особливості жіночого прозописьма Анджели Картер крізь призму висвітлення характерних для її творів критеріїв сприйняття дійсності. Визначено, що у прозі А. Картер на перший план висунуті глибоко особистісні начала героїв, що химерно вплітаються у мереживо фантазмагоричних картин навколишнього середовища. Як показав аналіз, внутрішня динаміка організації прозових зразків А. Картер з властивою їм калейдоскопічністю зображення докілья адаптована до критеріїв трансформації психології сприйняття реальності у другій половині ХХ ст.

Ключові слова: творчість А. Картер, жіноча проза, сприйняття дійсності, нарація, інтерпретація.

Kemin O. The Peculiar Character of Angela Carter's Female Prosaic Writing: Criteria of Perceiving the World. The article deals with the peculiarities of Angela Carter's female prosaic writing in the light of revealing the criteria of perceiving the world that are characteristic to her works. It has been determined that in A. Carter's prose characters' profound personal principles are foregrounded being peculiarly interwoven into the network of fantastic surrounding images. The study has shown that the inner dynamics of structuring A. Carter's prose and her kaleidoscopic depiction of the surroundings is adapted to the criteria of transforming the psychology of perceiving reality in the second half of XX century.

Key words: A. Carter's creative work, female prose, perceiving reality, narration, interpretation.

Кемінь А. Особенности женского прозописья Анджелы Картер: критерии восприятия действительности. В статье раскрываются особенности женского прозописья Анджелы Картер сквозь призму освещения характерных для ее произведений критериев восприятия действительности. Определено, что в прозе А. Картер на первый план выдвинуты глубоко личностные начала героев, которые причудливо вплетаются в кружево фантазмагорических картин окружающей среды. Как показал анализ внутренняя динамика организации прозаических образцов А. Картер с присущей им калейдоскопичностью изображения окружающей среды адаптирована к критериям трансформации психологии восприятия реальности во второй половине ХХ в.

Ключевые слова: творчество А. Картер, женская проза, восприятие действительности, наррация, интерпретация.

Постановка проблеми. Показ світу як хаосу знайшов свій прояв у постмодернізмі [1; 2; 4; 14; 16]. Проза А. Картер (1940 – 1992) органічно вписалася у той історичний та соціокультурний контекст, що визначив головні напрямки розвитку не тільки англomовного письменства, але й літературного процесу загалом. Ілюзорне постає тут означником реальності. Саме світоглядні позиції постмодернізму зумовили акцентованість А. Картер на свідомій деструкції протагоніста, власне, як психологічно-соціального детермінованого характеру. Відтак у її творах на перший план висунуте глибоко особистісне героїв, що химерно вплітається у мереживо фантазмагоричних картин дійсності.

Аналіз досліджень. Перехідний етап до виходу на нові рубежі сприйняття мистецької спадщини А. Картер ознаменувала праця «Постмодерні чарівні казки : гендерні та нарративні стратегії» («Postmodern fairy tales : gender and narrative strategies», 1997) [6] Крістіни Баккілеги. На матеріалі текстів «Білосніжка», «Червона Шапочка», «Красуня і чудовисько», «Синя борода» дослідниця перепрочитує Картерові інтригуючі дзеркальні відображення

та оновлення відомих класичних казок. Власне, казка не стільки трактується у студії як взірць дитячої літератури, скільки увиразнюється її зв'язок з фольклором та літературознавством. У свою чергу, К. Баккілега наголошує на потребі визнання багатогранності творчих досягнень А. Картер у широкому літературному та історико-культурному контексті. Звідси – паралелі з малою прозою Дональда Бартельма (1931 – 1989), Роберта Кувера, Маргарет Етвуд, Таніт Лі. Аналогічні дослідження, що тяжіють до порівняльно-історичного методу і пов'язаного з ним типологічним підходом, актуальні для сучасного літературознавства.

Мета статті полягає в розкритті особливостей жіночого прозописьма Анджели Картер крізь призму висвітлення характерних для її творів критеріїв сприйняття дійсності.

Виклад основного матеріалу. А. Картер, британська письменниця й журналістка, – яскрава представниця «магічного реалізму». Її проза містить визначальні ознаки цієї модерністської літературної течії. При цьому художній доробок А. Картер типологічно більш дотичний до творчості південноамериканських авторів, у першу чергу Габрієля Гарсія Маркеса [7], ніж, скажімо, до текстів американського представника магічного реалізму Джонатана Керролла чи англійського письменника-фантаста Ніла Геймана. Перепрочитання давніх оповідок з-під пера А. Картер сповнене атмосферою магії й таємничості. Водночас її прозові твори не мають спільної основи з так званим «сплаттерпанком» («splatterpunk») – жанром, де гротескна фантазія поєднується з натуралістичними сценами кривавого насильства [17, 229]. Натомість їх характеризують витонченість мови, влучні порівняння, ерудиція, гра настроїв.

Примітно, що 2008 року видання «The Times» удостоїло її десятої позиції у переліку п'ятдесяти найбільш важливих англійських авторів від 1945 року. Головні риси прози А. Картер влучно розкрив британський митець С. Рушді, творець скандального роману «Сатанинські вірші» («The Satanic Verses», 1989). Він підкреслив екстравагантність її уяви, закорінена у безжальній зоні підсвідомості (два пограничні моменти – «казка» й «реальність»), а також віртуозність письменницької майстерності. Для неї характерний багатий, нерідко по-бароковому надлишковий стиль, цілковито непритаманний англійській літературі, що оживлює в пам'яті спадщину символізму та сюрреалізму Жульєна Грака й П'єра де Мандьярга. Варто підкреслити: зображувані події подаються на рівні спалахів у пам'яті дійових осіб, що зумовлює відсутність зримого часового та логічного зв'язку у сюжетній лінії. Цей ефект підсилюється варіативністю наративних елементів. Фактично, має місце цілеспрямоване впровадження літературного експерименту, що вписується у парадигму зеувів у традиційній системі жанрових координат.

«На сучасному етапі розвитку літератури, – слушно наголосив І. Зимомря, – критерії жанрової диференціації художнього матеріалу на рівні модифікацій, приміром, новели, оповідання, нарису, есе, повісті, роману, не настільки очевидні внаслідок взаємозближення розмаїтих наративних форм» [3, 39]. Множинність запропонованих реципієнтові тем у поєднанні з різними сюжетними планами творить основу організації психологічних та науково-фантастичних романів англійської авторки. Як правило, вони балансують на помежів'ї тексту з виразно соціальним підґрунтям («Герої та лиходії» («Heroes and Villains», 1969), «Любов» («Love», 1971) та художнім твором («Чарівна крамниця іграшок» («The Magic Toyshop», 1967), «Пекельні машини бажань доктора Гоффмана» («The Infernal Desire Machines of Dr. Hoffmann», 1972). «У мистецькому творі, – стверджувала А. Картер, – нема місця для статичного. Тому я зумисне намагаюся писати тексти з відкритим кінцем, «зручним для споживача» [15, 302]. Для досягнення адекватної рецепції свого доробку мисткиня широко застосовує у техніці прозописьма такі прийоми, як нарація від першої особи, внутрішній монолог, зміна часових рамок висвітлюваних подій.

Як показує аналіз, внутрішня динаміка організації прозових зразків А. Картер з власнотивою їм калейдоскопічністю зображення навколишнього довкілля адаптована до критеріїв трансформації психології сприйняття реальності у другій половині ХХ ст. Звідси – поява в читача враження пізнання вже відомих йому з інших джерел фактів і подій. Проте її тексти приваблюють реципієнта правдивою магією. Відтак органічним є бажання повернутися до цього, хоч і знаного й близького, але майстерно сконструйованого художнього світу. Таким він постає у збірках малої прози «Феєрверки» («*Fireworks*», 1974) [11], «Чорна Венера» («*Black Venus*», 1985) [9], «Святі та сторонні» («*Saints and Strangers*», 1986) [12], «Американські примари та дивовижі старого світу» («*American Ghosts and Old World Wonders*», 1993) [8], «Спалюючи ваші човни» («*Burning Your Boats*», 1995) [10] та, у першу чергу, у книжці «Кривава кімната» («*The Bloody Chamber*», 1979) [13].

Збірка оповідань «Кривава кімната» містить десять текстів зі змістовними сюжетами, які ведуть читача у подорож до відомих з переказів і легенд казкових країн. Слід відзначити той факт, що творчість А. Картер кількісно й якісно належним чином репрезентована російськомовному реципієнтові завдяки наявності окремих видань цілої низки її творів у перекладах російською мовою. У цьому зв'язку варто виокремити переклади Ольги Акімової, яка віднайшла адекватні ключі прочитання таких текстів малої епічної форми А. Картер, як «Кривава кімната», «Шлюб містера Лайона» («*The Courtship of Mr. Lyon*»), «Наречена тигра» («*The Tiger's Bride*»), «Кіт у чоботях» («*Puss-in-Boots*»), «Лісовий цар» («*The Erl-King*»), «Снігуронька» («*The Snow Child*»), «Господиня будинку кохання» («*The Lady of the House of Love*»), «Перевертень» («*The Werewolf*»), «Вовче братство» («*The Company of Wolves*»), «Вовчиця Аліса» («*Wolf-Alice*»). Усі вони увійшли до книжки «Кривава кімната» [5], що опублікована 2004 року у Москві.

В аналізованій збірці авторка апелює передусім до жінки-реципієнта, залишаючи для себе роль всевідаючого наратора, який є уособленням зрілої мудрості. З цієї позиції вона застерігає від здійснення хибних кроків легкодуху наречену з титульного оповідання «Кривава кімната» – оригінальним перетворенням казки «Синя борода» («*La Barbe bleue*») Шарля Перро, прекрасної судженої самотньої Бестії з оповідки «Наречена тигра», перевертню з тексту «Господиня будинку кохання». Чуттєві, але переважно приречені на жорстоку долю жінки, а також прискіпливі й безжальні чоловіки зображені тут у майстерно зітканій мережі літературних алюзій, цитат та реінтерпретацій. За винятком оповідання з комедійним відтінком «Кіт у чоботях» («*Puss-in-Boots*»), у збірці домінують похмурі тони. Вони поєднуються з неповторною чутливістю й чуттєвою поетичністю переказу, що проявляються як у розповіді, так і живописних описах природи («Лісовий цар»). Тут доцільно зауважити: попри знайомі образи Червоної Шапочки, Синьої Бороди, Красуні й Чудовиська, Кота у чоботях, йдеться про оповідки для дорослих. Це мотивовано перевантаженням картин змалювання плотських утіх та розтлінних нахилів. В усіх текстах авторка зосереджує увагу на відносинах між чоловіком і жінкою, коли вони більше втрачають, ніж знаходять. Їхні взаємини – це пастка, ізоляція, неминуче прокляття. При цьому жіноче тіло не є жертвою для чоловіків. Воно радше є таємницею, за якою проступає загублена, але пристрасна душа.

Визначальними концепціями для мистецьких моделей А. Картер стали фемінізм та психоаналіз. Метою їхньої побудови стало переосмислення гендерних відносин та стереотипів кризь призму мовознавчого підходу. За таких умов А. Картер прагнула надати виголошеному або записаному слову характеру умовного засобу для позначення реалій передусім у кризовій ситуації. З таких позицій письменниця трактує, приміром, «Едипів комплекс» у творах «Окремі враження» та «Любов». Інтерпретації цієї проблеми у рома-

нах відведене другорядне значення. Натомість акцент покладено на оприявненні читачеві мотивацій та причин поведінки героїнь. Вони – учасники агресивного дійства, в якому жіночий еротизм відіграє роль вододілу між пасивними сексуальними об'єктами та носіями тиранічного начала.

Висновки. Ім'я А. Картер вписане в історію світової літератури як знакової представниці нетипової течії магічного реалізму. Адже їй вдалося збагатити цю естетичну тенденцію сюрреалістичними деталями, феміністськими темами й елементами наукової фантастики. Одна з найбільш оригінальних британських письменниць другої половини ХХ ст. померла 1992 року у повному розквіті творчих сил. Вона залишила читачеві доробок, що дивує мистецькою компактністю. А. Картер створила власний, напівфантастичний світ, чарівність якого відтінюють художньо переконливі стилістичні півтони і нюанси. Її романи й оповідання визнано у критичному дискурсі самотнім каталогом закодованих казкових архетипів, що лежать в основі уяви носіїв європейської культури. Особливої привабливості прозі А. Картер забезпечує багатство мови і поетичність стилю, насиченою значеннєвими підтекстами й метафорикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека : український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. – Київ : Критика, 2005. – 263 с.
2. Затонский Д. В. Модернизм и постмодернизм : мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств : (от сочинителя Умберто Эко до пророка Екклесиаста) / Д. В. Затонский. – Москва : Эпицентр ; Харьков : Фолио, 2000. – 256 с.
3. Зимомря І. Австрійська мала проза ХХ століття : художня світобудова / Іван Зимомря. – Дрогобич-Тернопіль : Посвіт, 2011. – 396 с.
4. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия : эволюция научного мира / Илья Петрович Ильин. – Москва : Интрада, 1998. – 255 с.
5. Картер А. Кровавая комната / А. Картер ; [пер. с англ. Ольги Акимовой]. – Москва : Эксмо ; Санкт-Петербург : Домино, 2004. – 222 с.
6. Bacchilega C. Postmodern fairy tales : gender and narrative strategies / Cristina Bacchilega. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1997. – 208 p.
7. Bowers M. A. Magic(al) realism / Maggie Ann Bowers. – London : Routledge, 2004. – 150 p.
8. Carter A. American Ghosts and Old World Wonders / Angela Carter. – London: Chatto & Windus, 1993. – 147 p.
9. Carter A. Black Venus / Angela Carter. – London : Chatto&Windus, 1985. – 128 p.
10. Carter A. Burning your boats : stories / Angela Carter ; [an introduction by Salman Rushdie]. – London : Chatto & Windus, 1995. – 462 p.
11. Carter A. Fireworks : Nine Profane Pieces / Angela Carter. – London : Quartet Books, 1974. – 122 p.
12. Carter A. Saints and Strangers : Short Stories / Angela Carter. – New York : Viking, 1986. – 126 p.
13. Carter A. The Bloody Chamber and Other Stories / Angela Carter. – London : Gollancz, 1979. – 157 p.
14. Dimitrijevic E. Intimacy and identity in the postmodern novel / Emilija Dimitrijevic. – Oxford-Bern-Berlin-Bruxelles-Frankfurt am Main-New York-Wien : Lang, 2008. – 191 p.
15. Essays on the art of Angela Carter : flesh and the mirror / [editor Lorna Sage ; with a new introduction by Ali Smith]. – London : Virago, 2009. – 384 p.
16. Michael M. C. Feminism and the postmodern impulse : post-World War II fiction / Magali Cornier Michael. – Albany : State University of New York Press, 1996. – 275 p.
17. Postmoderne Lyrik – Lyrik in der Postmoderne : Studien zu den romanischen Literaturen der Gegenwart / Hrsg. von Gerhard Penzkofer. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2007. – 284 S.

Статтю подано до редколегії 19.03.2014 р.